

El patrimoni viu dels morts

Els recintes funeraris representen una part substancial del llegat de què gaudim com a societat

Text > ROSA MARIA GIL TORT

Ja en l'època contemporània, l'onada constructiva que va propiciar la disposició de 1787 de Carles III de construir nous cementiris allunyats de les poblacions va tenir com a conseqüència una multiplicació d'equipaments funeraris nous al llarg de tot el segle XIX. Bona part d'aquests cementiris encara ara s'utilitzen: en aquests, l'antiguitat i la disposició conviuen amb la funcionalitat, i ens atorguen uns espais serens de qualitat, enjardinats i ombrejats per arbres centenaris, i amb obres artístiques testimoni de les diferents èpoques en què s'han fet.

L'antiguitat de molts d'aquests recintes ha sumat a la funció per a la qual van ser dissenyats els valors patrimonials que els ciutadans d'avui cerquem i valorem. Aquesta dimensió els fa objecte d'estudi i també de visites guiades i activitats culturals, no sempre d'acord amb la seva funció, i de vegades motiu de conflicte d'interessos per part dels diferents usuaris. Representen un patrimoni fràgil a causa de la seva utilitat.

Com a contenidors de memòria que són, també són espais de culte que recorden episodis cruentos, com les guerres fraticides, les epidèmies i altres contextos de mortalitat. Molts cementiris conserven fosses comunes ocupades per afusellats dels dos bàndols, memorials al soldat desconegut i monuments commemoratius dels personatges locals notables. Les lectures possibles són infinites, i tot aquest cúmul de significats sovint porta a qualificar aquests recintes de museus a l'aire lliure, també immortalitzats en la literatura.

La cronologia de la seva construcció determina que una bona part dels cementiris gironins responguin a l'estètica neoclàssica. El seu traçat, la disposició dels enterraments, la capella, la tanca i l'enjardinament segueixen aquest estil, per bé que la seva vida útil fins avui els ha conduït a un mestissatge estilístic important. Moltes de les

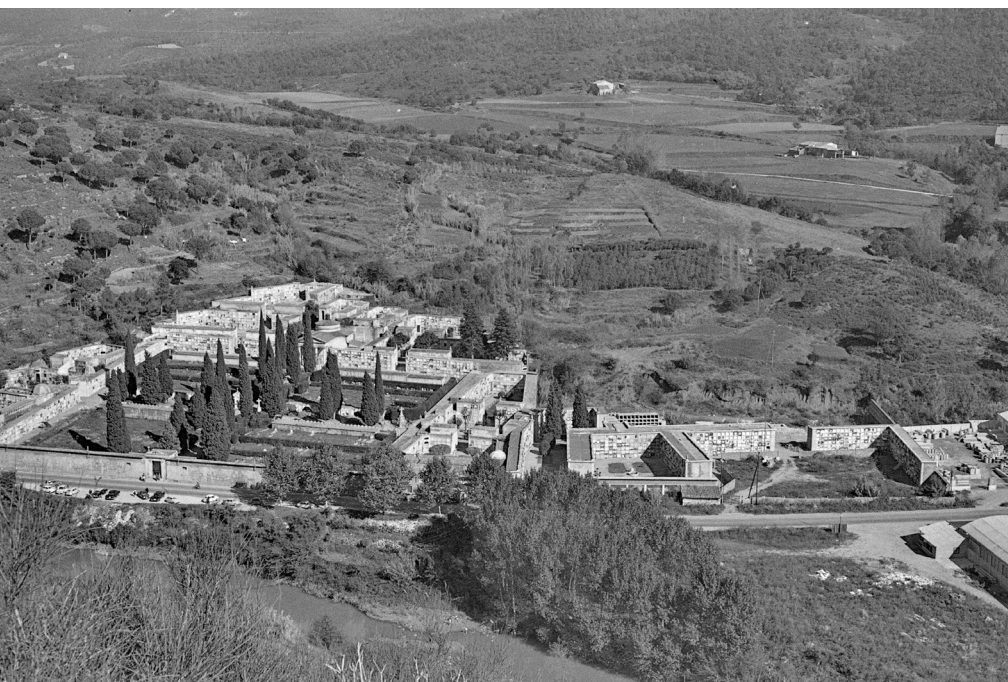
obres es deuen a mestres d'obres locals i agrimensors, mentre que d'altres van ser traçades per l'arquitecte municipal o bé per algun professional vinculat a la població. També trobem cementiris com el de Sant Feliu de Guíxols (1835), la primitiva estructura neoclàssica del qual s'ha anat engrandint i dotant de panteons i hipogeus en tots els estils

>> Detall del panteó de la família Casanovas Terrats al cementiri de Lloret de Mar, obra de l'arquitecte Anton Maria Gallissà de 1903. (Foto: ROSA MARIA GIL)

>> Hipogeu de la família Camp Nonell de Lloret de Mar, obra d'Ismael Smith datada de 1908-1910. (Foto: ROSA MARIA GIL)

>> Vista del cementiri de Girona, d'origen neoclàssic amb ampliacions posteriors (1964). (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. SALVADOR CRESCENTI MIRÓ.)

possibles, fruit de la seva construcció al llarg de cent anys. El cas de Girona, amb el traçat i la capella neoclàssics, va ser objecte d'una reforma important el 1918 per part de l'arquitecte Rafael Masó. Ell va resultar el guanyador del concurs per redissenyar-ne la porta i la tanca, i hi va projectar un autèntic poema visual en clau noucentista. Molts anys més tard, el cementiri de Girona va necessitar una ampliació i la van signar els arquitectes Dolors Nadal i Joan Escribà (amb execució de Josep Dui-xans) el 1993, que es coneix avui com a Cementiri Nou de Girona.

Si un estil va florir esponderós en l'art funerari va ser el modernisme. El dramatisme, l'expressió dels sentiments, l'admiració per la natura i les formes vegetals i, sobretot, l'atmosfera suggeridora i simbòlica dels seus dissenys van trobar en làpides, panteons i tombes un espai escenogràfic per expressar l'actitud davant la mort pròpia del romanticisme del canvi de segle. S'identifica amb aquest estil el cementiri de la Bisbal, construït el 1919 amb capella neoromànica i tancament perimetral en estil egipci, i encara més el cementiri de Lloret de Mar, creat el 1892 com a cementiri municipal i escollit per les famílies més riques de la població per materialitzar el seu poder en la singular avinguda que dona entrada al recinte. Aquella elit va convocar els millors artistes i arquitectes del país a crear una galeria de panteons i hipogeus que avui són reconeguts com un patrimoni de primer ordre. L'estil modernista és present en moltes necròpolis gironines, amb peces de gran valor com panteons il·lustres, monuments commemoratius i creus ornamentals, com és el cas de Girona i Sant Feliu de Guíxols, amb bells exemplars de panteons i escultures dels indians i burgesos de principis del segle xx, i el petit cementiri de Pont Major de Girona, per posar-ne alguns exemples propers. A petita escala, els seus dissenys especialment florals s'han replicat fins a l'actualitat en l'art menor de les làpides, amb àngels, flors, creus i xiprers. Altres cementiris es van construir en un moment d'emergència sanitària i d'insuficiència d'espai, homogenis i senzills, sense gaire repertori entre la primera tomba i la darrera, i segellats avui com un conjunt. És el cas del cementiri mariner de l'Escala i dels petits cementiris rurals de Juià i Flaçà.